

Archeologisch Bureauonderzoek
Jan van Arkelweg 2a, Zwolle

Opdrachtgever: A=M

Hazenberg AMZ Publicaties 2010 - 21

 Middelstegracht 89r - 2312 TT - Leiden
 071 5126 216
 www.hazenbergarcheologie.nl
 KVK Rijnland 28088724 - BTW-nr. 8122.36.129.B.01

Colofon

Hazenberg AMZ Publicaties 2010-21

Titel: Archeologisch Bureauonderzoek, Jan van Arkelweg 2a, Zwolle
Projectnummer: 5440

Auteur: drs. G.P.A. Besuijen
Opdrachtgever: A=M
Versie: 0.2 *CONCEPT*

Autorisatie: drs. M.K. Dütting
Datum: 3 januari 2011

ISSN: 1872-4736

Hazenberg Archeologie Leiden bv
Middelstegracht 89r
2312 TT LEIDEN

☎ 071 - 5126 216

☎ 071 - 5212 437

🌐 <http://www.hazenbergarcheologie.nl/>

© 2010-2011 Hazenberg Archeologie Leiden B.V.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Hazenberg Archeologie Leiden B.V.

Contactgegevens Hazenberg Archeologie

Contactpersoon: Guus Besuijen
Telefoon: 071 – 51 26 216
E-mail: g.besuijen@hazenbergarcheologie.nl
Postadres: Middelstegracht 89r, 2312 TT Leiden

Contactgegevens Opdrachtgever

Contactpersoon: A=M
Jan Breimer
Telefoon: 06 – 83 24 77 90
E-mail: jan.breimer@a-is-m.nl
Postadres: Laan van Nieuw Oosteinde 372, 2274 GH Voorburg

Inhoudsopgave

Administratieve gegevens.....	4
1. Inleiding.....	6
1.1 Aanleiding.....	6
1.2 Doel- en vraagstelling.....	7
1.3 Onderzoeksopzet en methode.....	7
1.4 Geraadpleegde bronnen.....	7
1.5 Opzet rapport.....	8
2. Grondgebruik.....	9
2.1 Huidig grondgebruik.....	9
2.2 Historisch grondgebruik.....	9
2.3 Toekomstig grondgebruik en verstoringen.....	11
3. Geologie en landschap.....	12
4. Archeologie.....	13
4.1 Bekende archeologische waarden.....	13
4.2 Archeologische verwachting.....	14
Luchtfoto.....	14
5. Conclusie en aanbevelingen.....	16
5.1 Conclusie.....	16
5.2 Aanbevelingen.....	16
Literatuur.....	18
Afbeeldingenlijst.....	18
Digitale bronnen.....	18
Lijst met bijlagen.....	18
Bijlage 1: Archis-kaart: Archeologische monumenten, waarnemingen en onderzoeksmeldingen	
Bijlage 2: Bodemkaart (Alterra, via Archis)	

Administratieve gegevens

Provincie	Overijssel
Gemeente	Zwolle
Plaats	Zwolle, buitengebied
Kaartblad	27E
Periode	Laat-Mesolithicum, Neolithicum, Bronstijd, IJzertijd, Romeinse tijd, Late Middeleeuwen, Nieuwe Tijd
Bevoegd gezag	Gemeente Zwolle
Beheer en locatie documentatie	Hazenberg Archeologie
Eigendomsgegevens	G.J. Coree

Gegevens onderzoeksterrein

Toponiem onderzoeksterrein	Jan van Arkelweg 2a
Onderzoeksmeldingsnr. (CIS-code)	44519
Datum onderzoeksmelding	23 december 2010
Coördinaten (x/y)*	nw: 205.160 / 498.070 no: 205.370 / 498.070 zo: 205.370 / 497.860 zw: 205.160 / 497.860
Historisch grondgebruik	Akkerland
Huidig grondgebruik	Bebouwing, erven en landbouwgrond
Toekomstig grondgebruik	Bebouwing met erven (bestraat) en groenvoorziening
Kadastrale gegevens	Sectie L ;percelen: 1492, 2344, 2485, 2487, 642, 1493, 2492, 2493.
Oppervlakte plangebied	Circa 11 ha
Hoogte maaiveld	Circa 150- 270 cm +NAP
Verstoringsdiepte	Nog niet bekend
Grondwatertrap	III, V, VII

Afbeelding 1: Het onderzoeksterrein binnen de percelen ten noorden van de Jan van Arkelweg 2a.

1. Inleiding

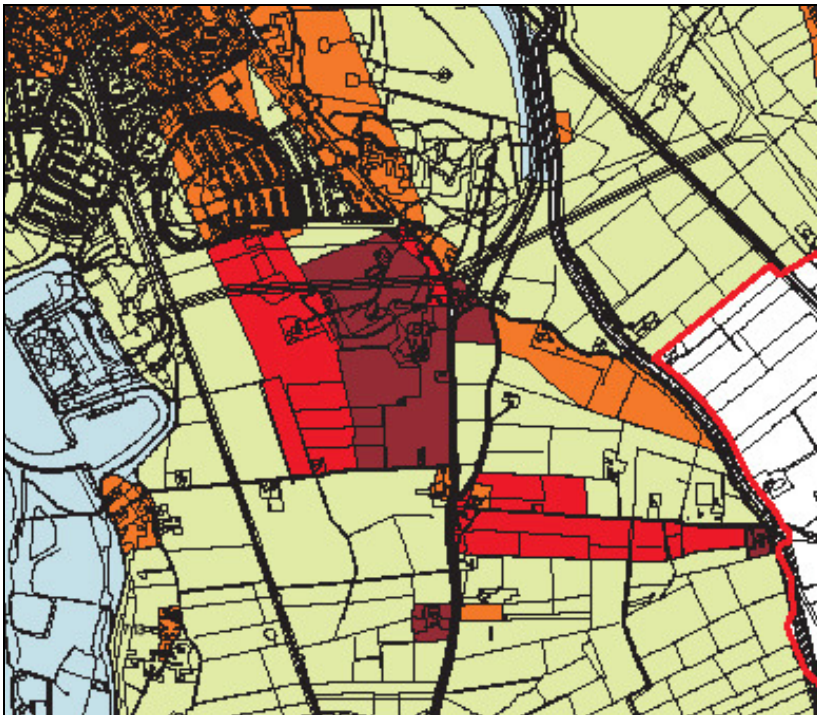
1.1 Aanleiding

A=M heeft Hazenberg Archeologie gevraagd voor een locatie in het buitengebied van de gemeente Zwolle een archeologisch bureauonderzoek uit te voeren. Het onderzoeksterrein is gelegen op acht percelen ten noordoosten van het huis aan de Jan van Arkelweg 2a en ligt aan de westzijde van de N337 tussen Windesheim en Zwolle (zie afbeelding 1). Aan de noordoostzijde wordt het onderzoeksterrein begrensd door bosbouw (eigendom van de gemeente Zwolle).

Op een deel van het onderzoeksterrein zal een landgoed met verschillende gebouwen omgeven door groenvoorziening worden aangelegd. Op moment van schrijven is nog niet bekend waar het plangebied exact op de acht genoemde percelen zal komen te liggen, hoe het plangebied ingericht zal worden en welke bodemingrepen daarbij voorzien zijn. De uiteindelijke locatie van het plangebied zal afhankelijk zijn van de uitkomsten van verschillende (voor-)onderzoeken waaronder dit bureauonderzoek.¹

Dit archeologisch bureauonderzoek is als voorwaarde gesteld door de gemeente Zwolle voor het verstrekken van de benodigde gemeentelijke vrijstellingen t.b.v. de ontwikkeling van de locatie. Uit dit bureauonderzoek moet blijken of archeologische waarden in het gebied aanwezig kunnen zijn en of vervolgonderzoek noodzakelijk is om de aard en omvang daarvan vast te stellen.

Het plangebied is op de archeologische beleidsadvieskaart van de gemeente Zwolle aangeduid als een *100%-gebied* (zie afbeelding 2). Een *100%-gebied* is een archeologische toplocatie waar met 100% zekerheid bekend is dat belangrijke archeologische waarden aanwezig zijn. Indien bescherming niet mogelijk is, is opgraving noodzakelijk.²

Afbeelding 2: Het plangebied bevindt zich in het donkerrode gebied. Op de beleidsadvieskaart van de gemeente Zwolle betekent dit een 100% archeologische toplocatie. (bron: Archeologische Beleidsadvieskaart, Archeologiebeleid gemeente Zwolle 2008).

¹ Mondelinge mededeling van de opdrachtgever.

² Archeologiebeleid gemeente Zwolle 2008.

1.2 Doel- en vraagstelling

Doel van dit bureauonderzoek is het verwerven van informatie aan de hand van bestaande bronnen, over bekende en/of verwachte archeologische waarden. Dit omvat het onderzoek naar de aan- of afwezigheid van archeologische resten in de ondergrond, evenals de vaststelling van het karakter, de omvang, datering, en – waar mogelijk – gaafheid en conservering van de desbetreffende archeologische waarden. Tevens worden de mogelijke gevolgen van de voorgenomen bodemverstorende werkzaamheden aangegeven. De verzamelde informatie resulteert in een advies ('gespecificeerde archeologische verwachting') waarin een aanbeveling wordt gedaan over eventueel te nemen vervolgstappen. Op basis van de conclusies en adviezen uit deze rapportage en na goedkeuring hiervan door het bevoegd gezag, kan de gemeente Zwolle beslissingen nemen met betrekking tot het onderzoeksterrein.

Het bureauonderzoek heeft tot doel de volgende onderzoeksvragen te beantwoorden:

1. Bevinden zich binnen de grenzen van het plangebied archeologische resten? Zo ja, wat is de omvang, ligging, aard en datering van de archeologische resten?
2. In hoeverre hebben subrecente ingrepen binnen de plangebieden eventueel aanwezige archeologische waarden aangetast?
3. Is vervolgonderzoek noodzakelijk om de vragen 1 en 2 te kunnen beantwoorden en zo ja welke vorm(en) van onderzoek is (zijn) nodig?

1.3 Onderzoeksofzet en methode

Het Bureauonderzoek wordt uitgevoerd conform de eisen en richtlijnen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.2). De werkzaamheden bestaan onder andere uit:

- Het verzamelen van landschappelijke informatie uit geologische, geomorfologische en bodemkundige kaarten.
- Het verzamelen van archeologische informatie uit diverse bronnen, zoals het centrale informatiesysteem ARCHIS, de IKAW, de Archeologische Monumentenkaart, historische kaarten, luchtfoto's, archieven, amateurarcheologen, etc.
- Het beschrijven van het historische en het huidige (grond)gebruik van het plangebied.
- Het beschrijven van de (mogelijke) bodemverstoringen van het plangebied.
- Het beschrijven van bekende en te verwachten archeologische waarden (verwachtingsmodel).

Bovenstaande gegevens worden geanalyseerd en resulteren in een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel. Hieruit volgt het uiteindelijke advies voor de locatie, waarin aangegeven wordt op welke wijze met eventueel aanwezige archeologische waarden omgegaan moet worden. Het advies wordt samen met de verzamelde gegevens opgenomen in een standaardrapport.

1.4 Geraadpleegde bronnen

Voor het bureauonderzoek zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- ARCHIS II (Archeologisch Informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).³
- AMK (Archeologische Monumentenkaart, via Archis II).
- CAA (Centraal Archeologisch Archief, via Archis II).
- CMA (Centraal Monumenten Archief, via Archis II).
- Archeologische Waarderingskaart Zwolle (in: Archeologiebeleid Zwolle 2008).
- Beleidsadvieskaart Zwolle (in: Archeologiebeleid Zwolle 2008).
- Bodemkaart van Nederland, kaartblad 27 oost (STIBOKA, schaal 1:50.000).
- Geologische kaart van Nederland, (RGD, schaal 1:50.000).
- Grondwatertrap (Alterra, via Archis).
- Kadastraal Minuutplan uit 1832 (via www.watwaswaar.nl).
- Topografische Militaire Kaarten uit 1847, 1897, 1905, 1917 en 1933 (via www.watwaswaar.nl)
- Topografische Kaarten 2de helft 20ste eeuw.

³ Zie bijlage 1.

- Luchtfoto (via Google Earth).
- Archeologische onderzoeksrapporten betreffende de lokale archeologie.

1.5 Opzet rapport

Deze bureaustudie is opgezet volgens het protocol bureauonderzoek, zoals vastgelegd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.2). Protocol bureauonderzoek, specificaties LS01 tot en met LS06 zijn daarbij van toepassing. In deze bureaustudie zullen de verschillende onderdelen voor het onderzoeksterrein beschreven worden.

Nadat de administratieve gegevens en de doel- en vraagstelling zijn behandeld, zal in hoofdstuk 2 het historische, huidige en toekomstige grondgebruik van het onderzoeksterrein nader omschreven en uitgewerkt worden aan de hand van de geraadpleegde bronnen. Het daaropvolgende hoofdstuk gaat kort in op de ondergrond van het onderzoeksterrein door het beschrijven van de geologie, het landschap en de bodem. De archeologische waarden en verwachtingen in en rondom het onderzoeksterrein zijn onderwerp van hoofdstuk 4. In hoofdstuk 5 zal op grond van de verzamelde gegevens een archeologisch verwachtingsmodel voor de plangebieden worden geformuleerd. Daarnaast volgt een advies over de te nemen vervolgstappen voor het onderzoeksterrein.

2. Grondgebruik

2.1 Huidig grondgebruik

Het onderzoeksterrein bevindt zich ten noordoosten van het pand Jan van Arkelweg 2a en bestaat uit de percelen met de nummers 1492, 2344, 2485, 2487, 642, 1493, 2492, 2493 (zie afbeelding 1).

Met uitzondering van het pand op nummer 2a, met bijbehorend schuur en erf, is het gehele onderzoeksterrein in gebruik als landbouwgrond.

2.2 Historisch grondgebruik

Achtergrond

Al in het Neolithicum werd de uitloper van de noordoost-Veluwse stuwwal, waarop later de stad Zwolle werd gesticht, bewoond. Ook uit de latere prehistorie zijn bewoningssporen aangetroffen, zo is in de wijk Zwolle-Zuid een complex van paalcirkels uit de Bronstijd gevonden. De nederzetting Zwolle is echter in de Middeleeuwen ontstaan op de dekzandrug die gelegen is tussen de IJssel en de Overijsselse Vecht, naast het riviertje de Aa. Deze locatie stond bekend als “suolle” wat verhoging in het landschap betekent en de oorsprong is van de naam “Zwolle”.

De geschiedenis van Zwolle begint in de Middeleeuwen. Aardewerkscherven uit de 8^e en 9^e eeuw, gevonden in het stadscentrum bij de bouw van het stadhuis, wijzen op bewoning in deze periode. De eerste historische verwijzing naar Zwolle betreft een oorkonde uit het jaar 1040, waarin de bisschop van Utrecht de Sint Michaël parochiekerk schenkt aan het kapittel van Deventer. In 1230 ontvangt de stad Zwolle stadsrechten van de bisschop van Utrecht als dank voor de hulp bij de bouw van de burcht te Hardenberg. Deze versterking werd, samen met aarden verdedigingswallen, gebouwd naar aanleiding van de Slag bij Ane, waarna het beschermde Zwolle een sterke groei doormaakte en in 1265 het marktrecht verkreeg.

In 1323 werd Zwolle in brand gestoken door Zweder, de Heer van Voorst, omdat hij vond dat de stad zijn machtspositie bedreigde. Zwolle werd echter snel herbouwd, waarbij een stenen stadsmuur werd aangelegd en ook gevels van huizen werden in steen opgetrokken om eerdere rampspoed door brand te voorkomen. Dit lukte slechts gedeeltelijk want bij de volgende poging van de Heer van Voorst volgde in 1342 wederom een stadsbrand. Dit keer werd echter maar een deel van de stad verwoest.

In 1438 kreeg de stad stapelrecht van Rudolf van Diepholt, de bisschop van Utrecht. In het jaar 1448 bevestigde de keizer van het Heilige Roomse Rijk de stadsrechten van Zwolle door de stad op te nemen in het Duitse Rijk. In de Late Middeleeuwen werd de stad eveneens opgenomen in de Hanze en werd het een centrum van de Moderne Devotie, een religieuze beweging die zich in het begin vanuit Deventer en later vanuit Zwolle over Europa verspreidde.

In het begin van de 16de eeuw was het Zwarte Water samen met de rivier de Vecht de hoofdroute voor handel van en naar Zwolle. Het Zwarte Water was steeds belangrijker geworden voor de stad sinds de verzanding van de IJssel bij Kampen. Deze waterloop verbond Zwolle met de Zuiderzee (het huidige IJsselmeer) en was steeds dieper geworden als gevolg van ontginningen van het omringende land. Hierdoor konden grotere schepen Zwolle bereiken en werd de handel met steden in het oosten (Duitsland) geïntensiveerd. Een conflict met het rivaliserende Kampen over de tolheffing van scheepvaart over de IJssel resulteerde in een oorlog tussen beide steden. Zwolle werd in dit conflict gesteund door de Hertog van Gelre, terwijl de bisschop van Utrecht en de keizer van het Roomse Rijk de kant van Kampen kozen. Als gevolg hiervan was de koopvaardij van Zwolle stil komen te liggen, waardoor de bevolking verarmde en verhongerde. In 1524 kwamen de inwoners van Zwolle in opstand tegen het stadsbestuur en kwam de stad weer in handen van de bisschop van Utrecht. De Hertog Karel van Gelre accepteerde dit niet en viel de stad aan. Het lukte de Zwolse bevolking hem echter in de val te lokken. Zij dwongen hem het gebied zonder verdere oorlogshandelingen te verlaten, maar de hertog hield zich niet aan zijn belofte en wat volgde was het Beleg van Zwolle. Dit beleg werd al na 24 dagen gebroken door de sterke tegenstand van de Zwolse bevolking en hulp vanuit Kampen en Deventer. De Hertog van Gelre ontving vervolgens

compensatie van de bisschop van Utrecht voor het laten vallen van zijn aanspraken op de regio van Zwolle.

In het jaar 1528 kwam de stad, als onderdeel van het Oversticht, onder het bewind van Karel V en maakte het deel uit van de heerlijkheid Overijssel. In 1549 werd Zwolle voor het eerst een 'Nederlandse stad' toen het onderdeel werd van de Habsburgse Nederlanden.

Aan het begin van de Tachtigjarige Oorlog had Zwolle slechts een kleine Calvinistische minderheid, waardoor de Beeldenstorm van 1566 de stad bespaard bleef. Hoewel er openlijk protestantse preken werden gehouden, bleef het rustig in de stad. Het praktiseren van het Protestantisme werd echter onmogelijk gemaakt in de volgende jaren van Spaanse overheersing. In 1572 werd Zwolle veroverd door de zwager van Willem van Oranje: Willem IV van den Bergh. Hij stond toe dat Rooms-katholieken hun geloof beleden en dat de gemeenterechten gehandhaafd bleven, maar claimde tegelijkertijd grote hoeveelheden en liet zijn soldaten flink huishouden in de stad.

Na het uitmoorden van Zutphen door de Spaanse troepen van Don Frederik op 16 november 1572, sloegen de soldaten van Willem IV van den Bergh op de vlucht. Zwolle gaf zich vervolgens over aan de Spanjaarden om verder bloedvergieten te voorkomen. De stadsraad werd vervangen door Spanjaarden en de nieuwe Spaanse bezitting was een feit.

In 1576 braken muitereien uit onder de Spaanse soldaten in de Nederlanden, met als hoogtepunt de Spaanse Furie in Antwerpen. De daarop volgende verklaring van de Staten-Generaal, die stelde dat buitenlandse troepen de Nederlanden dienden te verlaten (de Pacificatie van Gent), werd niet direct door de stad Zwolle ondersteund vanwege de aarzeling van zowel Kampen als Deventer. Na lange onderhandelingen trad de stad dan toch op 15 december van dat jaar toe tot de nieuwe unie.

Deze Unie van Utrecht werd in eerste instantie niet ondersteund door de Staten van Overijssel, maar nadat de stadhouder van Friesland, Groningen, Drenthe op 3 maart 1580 overliep naar het Spaanse gezag, besloot de Overijsselse Landdag te Kampen de Unie te steunen. Een daarop volgende pro-Spaanse opstand in de stad werd neergeslagen door calvinisten.

In de volgende jaren waren Zwolle en Kampen de enige steden van Overijssel die niet door de Spanjaarden onder leiding van de hertog van Parma werden heroverd. Zwolle werd een militaire uitvalsbasis voor prins Maurits vanwaaruit hij Overijssel en Gelderland kon heroveren. Hiertoe werd de stad omgebouwd tot vestingstad met bastions en een extra eiland met nieuw aangelegde gracht, het Noordereiland. Op 2 augustus 1606 vond de Slag bij Berkumerbrug plaats, waarbij het Spaanse leger onder leiding van Spinola werd tegengehouden.

Gedurende de Republiek der Verenigde Nederlanden (1587-1795) had de provincie Overijssel geen formele hoofdstad. De staten bestonden uit afgevaardigden van Deventer, Kampen, Zwolle en het Overijsselse Ridderschap. In de Franse tijd (1795-1813) kreeg Zwolle de status van hoofdstad van het departement van de Overijssel en later van de Monden van de IJssel. Na de Franse overheersing werd de stad hoofdstad van de provincie Overijssel.⁴

Beschrijving lokale situatie

Het gebied rond het onderzoeksterrein is ontgonnen na de bedijking van de IJssel rond 1200. Zodoende zijn de eerste boerderijen in het gebied van na die datum. De voornaamste landgoederen in de Nieuwe Tijd in dit gebied zijn Bikkenrade (1840) en Grote Basemenge ook wel Zandhoven genoemd. Onduidelijk is wanneer deze precies zijn ontstaan, maar zij hebben in ieder geval een Laatmiddeleeuwse oorsprong omdat ze in die periode tot het beheersgebied van de proosdij van St. Lebuïnus te Deventer behoren. Beide landgoederen gingen als bezit van de proosdij in 1795 over in particuliere handen.

Het huis Basemenge lag iets ten noorden van de nieuw aangeplante bossages, langs de huidige Hollewandsweg. De locatie van de huisplaats Bikkenrade is niet exact bekend, maar lag zeker niet op de plaats van het huidige huis "Bikkenrade" aan de Hollewandsweg en betrof waarschijnlijk meerdere gebouwen. Uit historische documenten blijkt dat de proosdij van Deventer de gebieden in de 15de tot in de 17de eeuw in pacht heeft gegeven aan verschillende leenmannen.

⁴ Ten Hove 2005.

Op de Hottingerkaart uit 1785 zijn de percelen van het onderzoeksterrein aangeduid als akkergronden. Op enkele honderden meters in noordelijke richting staat een halfrond erf zonder benaming dat vermoedelijk 'Zandhoven' betreft, die in de bronnen ook wel bekend staat als 'het Sand' of 'het Hoge'. De benaming van de huisplaats duidt op de omvang van de bijbehorende landerijen.

Iets oostelijk van deze huisplaats lag de boerderij 'De Hollewand' die via een pad in zuidelijke richting met de huidige Jan van Arkelweg in verbinding stond. Het noordelijk deel van dit tracé is bewaard gebleven.

Op de kadastrale kaart (minuutplan) uit 1832 staat het onderzoeksterrein aangegeven als bouwland en hakhout (perceelnummers 37, 38, 67 en 68) met het toponiem Den Esch.⁵ Op de locatie van het huidige pand op het adres Jan van Arkelweg 2a, staat op deze kaart geen bebouwing aangegeven. Dit geldt eveneens voor de Topografische Militaire Kaarten (veldminuut) uit 1847 en uit 1897. Ook hier is het onderzoeksterrein als bouwland en hakhout aangegeven.⁶ Op de Topografische Militaire Kaarten uit 1905 en 1917 is de situatie ongewijzigd, maar noemenswaardig hier is een aangegeven verhoging in het landschap op het perceel grenzend aan de zuidoost kant van het onderzoeksterrein. Wat de aard is van deze verhoging in het hier gelegen weiland is niet aangegeven op de kaart. Deze verhoging is op de Topografische Militaire kaart uit 1933 en de Topografische Kaarten uit 1954 niet meer aangegeven als gevolg van vergraven. Duidelijk is evenwel dat het landgebruik van de percelen op het onderzoeksterrein vanaf de 18^e eeuw tot op heden niet of nauwelijks is veranderd.

2.3 Toekomstig grondgebruik en verstoringen

Binnen het onderzoeksterrein wordt een landgoed aangelegd, bestaande uit bebouwing en groenvoorziening. Op dit moment zijn oppervlaktes en verstoringdieptes van deze plangebieden echter nog niet bekend. De locatie van dit plangebied binnen het onderzoeksterrein is afhankelijk van de uitkomsten van verschillende (voor-)onderzoeken, waaronder dit bureauonderzoek.

⁵ Kadasterkaart (minuutplan), sectie L, blad 01 via www.watwaswaar.nl

⁶ Kaartnummer 320 van alle hier genoemde militaire kaarten, via www.watwaswaar.nl

3. Geologie en landschap

Het onderzoeksterrein ligt in het rivierkleigebied langs de IJssel, die tegenwoordig op een afstand van circa 1600 m ligt. In dit kleigebied is op de bodemkundige kaart een paraboolduin aangegeven ten noorden van het onderzoeksterrein bij Bikkenrade. Iets zuidelijker, ter hoogte van het onderzoeksterrein, ligt een langgerekte, relatief lage dekzandrug waarvan de top zich op circa 1 m +NAP bevindt. Deze dekzandrug maakt deel uit van een systeem van min of meer parallel aan de IJssel georiënteerde (noordwest-zuidoost), lagere dekzandruggen die gevormd zijn tijdens de laatste ijstijd (het Laat Weichselien, 11.000 tot 8.000 v. Chr.). Op deze verhogingen in het vroegere landschap zijn bij Ittersumerbroek en bij Bikkenrade nederzettingssporen uit respectievelijk de prehistorie en Romeinse tijd aangetroffen (zie hoofdstuk 4).

Uit een proefsleuvenonderzoek van de Archeologische Dienst Zwolle (2002) bij Bikkenrade is gebleken dat het oorspronkelijke reliëf van het systeem van dekzandruggen in het huidige maaiveld niet te voorspellen is.⁷ In het zuidelijke deelgebied van deze opgraving (deelgebied 2) was sprake van een dekzandlaagte, waar het dekzandniveau relatief laag ligt (met de top op ruim 1 m +NAP). Op deze locatie werd bovenop het dekzand een bruingrijze zandlaag van 15 tot 25 cm dikte aangetroffen, die herkend werd als cultuurlaag uit de Romeinse tijd. Het betreft het restant van de oude bouwvoor afkomstig van het oude bewoningsoppervlak daterend uit de Romeinse tijd maar mogelijk ook uit de periode daarvoor. Boven deze cultuurlaag ligt een laag komklei, die in de periode tussen het einde van de Romeinse tijd en het moment waarop de IJssel werd bedijkt, in de 12de eeuw, is afgezet. De dikte van dit kleipakket varieert van circa 10 cm tot meer dan 50 cm. De kleilaag wordt afgedekt met een dik pakket licht bruingrijs zand, het zogenaamde overslagzand dat is afgezet na een dijkdoorbraak van de IJssel. Een voorbeeld hiervan is de doorbraak bij Harculo in 1573, die vermoedelijk het zandpakket bij Bikkenrade heeft afgezet. Op veel plaatsen in de omgeving van Bikkenrade zijn tussen het einde van de Tachtigjarige Oorlog (1648) en de Franse tijd (rond 1800) kleiwinputten gegraven ter verbetering van de grondkwaliteit. Deze werden tot aan de bovenkant van de cultuurlaag (uit de Romeinse tijd) gegraven om zware komklei naar boven te halen. Het betreft putten van 1,30 tot 1,60 breed, enkele meters lang en met een diepte van 75 tot 80 cm onder het maaiveld.⁸

De hierboven geschetste bodemopbouw kan ook ter plaatse van het onderzoeksterrein verwacht worden. Door reliëfverschillen in de dekzanden kunnen de diktes van de verschillende eenheden ter plaatse verschillen.

⁷ Hermsen 2005, 8. Zie §4.1 voor verdere beschrijving van het bodemonderzoek bij Bikkenrade.

⁸ Hermsen 2005, 8-10.

4. Archeologie

4.1 Bekende archeologische waarden

Archeologische monumenten

Van een archeologisch monument spreekt men als binnen een begrensbaar gebied sprake is van aantoonbare archeologische waarden van een hoge tot zeer hoge fysieke en inhoudelijke kwaliteit. Bijzondere vondstcomplexen, uitzonderlijke goede conserveringstoestanden of zeldzaamheid van de resten kunnen ervoor zorgen dat een gebied tot monument uitgeroepen wordt. Er is een verschil tussen wettelijk beschermde en niet-wettelijk beschermde terreinen. Voor de wettelijk beschermde terreinen is het Rijk verantwoordelijk. Voor niet-wettelijk beschermde terreinen draagt een lagere overheid verantwoordelijkheid en zijn specifieke beleidsregels opgesteld.

Op het onderzoeksterrein zijn geen archeologische monumenten of terreinen van archeologische waarde in de bodem aanwezig. In de omgeving is, op circa 400 m in noordwestelijke richting, een terrein van hoge archeologische waarde aangegeven. Het betreft AMK-terrein 13598 met het toponiem "De Vijf Marken" in Ittersumerbroek.⁹ Bij een archeologisch booronderzoek van de Archeologisch Dienst van de gemeente Zwolle (datum onbekend) zijn hier op een diepte van circa 1 m -mv sporen van een nederzetting uit de Bronstijd (1800-1100 v. Chr) aangetroffen. Vermoedelijk staat de vindplaats in verbinding met de nederzetting die direct ten noorden van dit terrein is opgegraven (zie hieronder).

Waarnemingen

Een archeologische waarneming is een overzicht van de gegevens die verzameld zijn op een locatie waar archeologische sporen en/of vondsten zijn waargenomen. De waarneming bevat zoveel mogelijk informatie over complextype, vondstmateriaal, structuren en omstandigheden. De gegevens worden voorzien van een datering.

Op het onderzoeksterrein zelf zijn geen archeologische waarnemingen bekend.

Op circa 800 m ten noorden van het onderzoeksterrein, aan de zuidzijde van Ittersumerbroek, zijn nederzettingssporen uit de Midden en Late Bronstijd en de Vroege IJzertijd opgegraven (ca. 1500-600 v. Chr). Het gaat om plattegronden van huizen, bijgebouwen, erven en opmerkelijke cirkelvormige paalstructuren op 80 cm en lager onder het maaiveld. Ook zijn op deze locatie vondsten uit het Laat-Mesolithicum en het Neolithicum aangetroffen (ca. 6.000-2.000 v. Chr.).¹⁰

Op circa 400 m ten noorden van het onderzoeksterrein (Hoog-Zuthem) zijn enkele munten uit de Vroege Middeleeuwen, afkomstig uit Constantinopel, gevonden door een particulier in 1988.¹¹

Een andere particuliere vondst uit 1988 is gedaan op circa 580 m in noord-noordoostelijke richting, direct aan de N 337. Het gaat om een laatmiddeleeuwse, zilveren penning, geslagen te Leuven.¹²

Onderzoeksmeldingen

Sinds een aantal jaren zijn archeologische bedrijven verplicht hun onderzoeken aan te melden in Archis, het archeologisch informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Gegevens betreffende verwachting, onderzoeksresultaat en selectieadvies worden vermeld bij een onderzoeksmelding. Lang niet alle werkzaamheden staan overigens vermeld in het systeem. Bedrijven hebben weliswaar de afgelopen jaren hun achterstand weggewerkt, maar met onderzoeken uitgevoerd door bijvoorbeeld amateurarcheologen is dat nog niet gebeurd. Voor het verkrijgen van hun gegevens is men aangewezen op de amateurs zelf.

Op het onderzoeksterrein zijn geen onderzoeksmeldingen aangegeven. Wel is op circa 180 m in noordelijke richting, aan de Hollewandweg, in 2002 een archeologisch proefsleuvenonderzoek

⁹ Bron: Archis II, voor de hier vermelde monumenten, waarnemingen en onderzoeksmeldingen. Zie bijlage 1.

¹⁰ Archis-waarneming 32404, zie ook o.a. Verlinde 1991 en Clevis/De Jong 1994.

¹¹ Archis-waarneming 17964.

¹² Archis-waarneming 17963.

uitgevoerd door de Archeologische Dienst Zwolle.¹³ Hierbij werden op de dekzandrug inheems-Romeinse sporen uit de Midden- en Laat-Romeinse tijd aangetroffen op een diepte van 80 tot 150 cm -mv. Dit onderzoek ging vooraf aan bosaanplanting die op dit moment direct ten noorden van het onderzoeksterrein gelegen is.

Overig

Niet in Archis vermeld is een circa 300 m in noordoostelijke richting gelegen nederzetting uit de Midden/Late IJzertijd, die werd aangetroffen bij onderzoek aan de Aalvangersweg in 1998/1999. Hier werden plattegronden van boerderijen met bijgebouwen uit circa 500 tot 100 v. Chr. opgraven, die op de dekzandrug gelegen waren.¹⁴

4.2 Archeologische verwachting

Archeologisch Waarderingskaart Zwolle

De gemeente Zwolle heeft ter vervanging en detaillering van de bestaande landelijke Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) een eigen waardekaart laten samenstellen: de Archeologische Waarderingskaart Zwolle (AWZ).¹⁵ De actuele versie van deze kaart dateert van augustus 2008 en geldt als beleidskaart voor ruimtelijke plannen op het grondgebied van de gemeente.

Het gehele onderzoeksterrein is op de Archeologische Waarderingskaart Zwolle (deelgebied 1, terrein 32) aangeduid als 100%-gebied (donkerrood, zie afbeelding 2). Dit betreft een zogenaamde 100%-waardering, een archeologische toplocatie, waarbij de kans op de aanwezigheid van belangrijke archeologische waarden op 100% is gesteld.

In de beschrijving van terrein 32, met het toponiem Achter Bikkenrade, staat het proefsleuvenonderzoek uit 2002 vermeld (Onderzoeksmelding 2582), met als extra informatie dat hier sporen van een zeer omvangrijke, Germaanse of inheems-Romeinse nederzetting uit de derde eeuw na Chr. zijn opgegraven. Het ging daarbij onder andere om sporen van meerdere ijzersmeltovens en van twee waterputten. De vondst van de ovens is van belang omdat verondersteld wordt dat ijzer in het Vechtdal gewonnen werd en dat de ijzererts in deze nederzetting werd uitgesmolten.¹⁶

De 100%-waardering van de aangrenzende percelen van terrein 32 op de AWZ, en dus ook het onderzoeksterrein, is gebaseerd op dit archeologisch bodemonderzoek. Verwacht wordt dat nederzettingssporen zich over de flank van de dekzandrug in zuidelijke richting uitstrekken en zodoende ook binnen het onderzoeksterrein aanwezig zijn.

Luchtfoto

Op de recente luchtfoto van Google Earth is aan de zuidoostkant van het onderzoeksterrein, direct ten noordwesten van het pand op nummer 2a, een rechthoekige structuur van circa 80 bij 100 m te zien (zie afbeelding 3). Ook zijn elders op het onderzoeksterrein kleurverschillen herkenbaar. De aard van deze structuren is op dit moment onbekend, maar lijken wel antropogeen.

¹³ Onderzoeksmelding 2582.

¹⁴ Hermsen 2005, 8.

¹⁵ Archeologiebeleid gemeente Zwolle 2008.

¹⁶ Zie ook Clevis/Wentink 2002.

Afbeelding 3: Luchtfoto van het onderzoeksterrein en omgeving (bron: Google Earth).

5. Conclusie en aanbevelingen

5.1 Conclusie

In opdracht van A=M heeft Hazenberg Archeologie een bureauonderzoek uitgevoerd voor een locatie aan de Jan van Arkelweg 2a (ten noordwesten van dit adres) op het grondgebied van de gemeente Zwolle. Aan de hand van de in §1.2 geformuleerde vraagstellingen zullen hier de belangrijkste bevindingen voor het onderzoeksterrein vermeld worden.

1. Bevinden zich binnen de grenzen van de plangebied archeologische resten? Zo ja, wat is de omvang, ligging, aard en datering van de archeologische resten?

De omvang, ligging en aard van archeologische resten is voor het onderzoeksterrein niet met zekerheid te beantwoorden omdat hier niet eerder archeologisch bodemonderzoek heeft plaatsgevonden. Op grond van het proefsleuvenonderzoek bij Bikkenrade uit 2002, ten noorden van het onderzoeksterrein, kunnen echter wel archeologische resten verwacht worden. De hier aangetroffen nederzetting uit de Romeinse tijd zal zich vermoedelijk op de dekzandrug in zuidelijke richting uitstrekken. Sporen uit het Laat-Mesolithicum, Neolithicum, Bronstijd, IJzertijd, Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd zijn eveneens niet uitgesloten. De 100%-waardering van het terrein op de Archeologische Waarderingskaart Zwolle onderschrijft deze verwachting.

2. In hoeverre hebben subrecente ingrepen binnen de plangebieden eventueel aanwezige archeologische waarden aangetast?

De ondergrond van het onderzoeksterrein is in recente en subrecente tijd verstoord geraakt door landbouwwerkzaamheden (ploegen). Hierdoor kan de bodem tot op een diepte van 50 cm –mv verstoord zijn. Eventueel aanwezige sporen uit de Romeinse tijd of ouder zullen echter dieper gelegen zijn, en daarom niet verstoord, zo blijkt uit de opgraving bij Bikkenrade, waar de grondsporen op een diepte van 80 tot maximaal 150 cm beneden maaiveld zijn aangetroffen.

Vanaf de tweede helft van de 17^e eeuw tot omstreeks 1800 werden in het gebied kleinwinputten gegraven die tot onderaan het komkleipakket reiken. Bij Bikkenrade zijn de verstoringen hiervan tot boven de bovenkant van de Romeinse cultuurlaag waargenomen, op een diepte van 75 tot 80 cm onder het maaiveld.

5.2 Aanbevelingen

Het selectieadvies is verwoord in de beantwoording van de laatste onderzoeksvraag. Dit advies hoeft door het bevoegd gezag niet te worden overgenomen.

3. Is vervolgonderzoek noodzakelijk om de vragen 1 en 2 voldoende te kunnen beantwoorden en zo ja welke vorm(en) van onderzoek is (zijn) nodig?

De gemeente Zwolle stelt in haar archeologiebeleid archeologisch onderzoek verplicht bij bodemingrepen met een omvang meer dan 100 m² en een diepte van meer dan 50 cm –mv in archeologisch waardevolle gebieden.¹⁷

Het advies luidt dan ook: Indien bij de planvorming binnen het onderzoeksterrein verstoringen voorzien zijn die de bovengenoemde ondergrenzen overstijgen, dient archeologisch bodemonderzoek plaats te vinden.

Hazenberg Archeologie adviseert om in eerste instantie een verkennend inventariserend veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek uit te voeren. Dit heeft tot doel het vaststellen van de geologische opbouw van het gebied, alsook de bodemopbouw waaronder de plaatselijke reliëfverschillen in de ondergrond, en ligging en omvang van eventuele eerdere bodemverstoringen.

Mocht er bijv. sprake zijn van reeds verstoorde zones, dan kan in overleg met het bevoegd gezag wellicht al voor planontwikkeling in deze zones worden gekozen.

¹⁷ Archeologiebeleid gemeente Zwolle 2008, 9-10. Bij archeologisch zeer waardevolle gebieden kan de gemeenteraad van deze normen afwijken.

Archeologisch Bureauonderzoek, Jan van Arkelweg 2a, Zwolle

Op basis van de bevindingen uit het verkennend booronderzoek, stelt het bevoegd gezag vast of er kansrijke zones voor archeologie aanwezig zijn en waarvoor de noodzaak bestaat tot het doen van archeologisch vervolgonderzoek.

Literatuur

- *Archeologiebeleid gemeente Zwolle*, 2008.
- Clevis, H., S. Wentink & M. Klomp, 2003: *Archeologische en Bouwhistorische Kroniek 2002*, Zwolle.
- Clevis, H. & J. de Jong, 1994: *Archeologie en Bouwhistorie in Zwolle 2*, Zwolle.
- Clevis, H. & A. Verlinde, 1991: *Bronstijdboeren in Ittersumerbroek: opgraving van een Bronstijdnederzetting in Zwolle-Ittersumerbroek*, Zwolle.
- Hermsen, I., 2005: *Bikkenrade, Aanvullend Archeologisch Onderzoek van een ijzerproducerende nederzetting uit de Midden- en Laat-Romeinse tijd op de 'Beter met Bos'-locatie Bikkenrade*, Zwolle (Archeologische Rapporten Zwolle 29).
- Hove, J. ten, 2005: *Geschiedenis van Zwolle*, Zwolle.

Afbeeldingenlijst

1. Het onderzoeksterrein binnen de percelen ten noorden van de Jan van Arkelweg 2a.
2. Het onderzoeksterrein op de archeologische beleidskaart van de gemeente Zwolle.
3. Luchtfoto van het onderzoeksterrein en omgeving.

Digitale bronnen

- Archis II (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)
- www.watwaswaar.nl
- Google Earth / www.google.com/maps

Lijst met bijlagen

1. Archeologische monumenten, waarnemingen en onderzoeksmeldingen (Kaart Archis II).
2. Bodemkaart (Alterra, via Archis) met het onderzoeksterrein (zwarte rechthoek).